

Gra z konwencją literacką – współczesne bajki Zbigniewa Herberta

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Andrzej Lam, *Dialogowość poezji Herberta*, [w:] *Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja*, 1976, s. 92–94.
- Źródło: Ryszard Krynicki, *Od wydawcy*, [w:] Zbigniew Herbert, *Bajki*, oprac. R. Krynicki, Kraków 2009, s. 78.
- Źródło: Ignacy Krasicki, *Jagnię i wilcy*, [w:] *Bajki*, oprac. Z. Goliński, Kraków 1975.
- Źródło: Stanisław Trembecki, *Wilk i baranek*, [w:] Z. Libera, *Poezja polska XVIII wieku*, Warszawa 1979.
- Źródło: Zbigniew Herbert, *Wiatr i róża*, [w:] *Wybór poezji*, oprac. M. Mikołajczak, Wrocław 2018, s. 202.
- Źródło: Zbigniew Herbert, *Wilk i owieczka*, [w:] *Wybór poezji*, oprac. M. Mikołajczak, Wrocław 2018, s. 196.

A photograph of a wolf's head and shoulders inside a sheep's body. The wolf's face is visible through the sheep's thick, light-brown wool. The wolf has grey and brown fur, pointed ears, and intense red eyes. The sheep's body is covered in thick, curly wool. The background is a clear blue sky.

Gra z konwencją literacką – współczesne bajki Zbigniewa Herberta

Wilk w owczej skórze
Źródło: Pixabay, domena publiczna.

W latach 50. XX wieku Zbigniew Herbert był jeszcze nikomu nieznanym pisarzem. Podarował wówczas swojemu przyjacielowi Tadeuszowi Chrzanowskiemu rękopis z dwudziestoma dwoma bajkami, które później nazwał prozami poetyckimi. Jak wiele wspólnego mają one z konwencją klasycznej bajki? A może bardziej przypominają opowiadania dla dzieci?

Twoje cele

- Porównasz bajkę Zbigniewa Herberta z bajkami Ignacego Krasickiego.
- Wskażesz podobieństwa między bajkami Herberta a opowiadaniem dla dzieci.
- Wyjaśnisz symbolikę róży i wiatru w bajce Herberta.
- Wyjaśnisz, na czym polega gra z konwencją literacką w bajkach Herberta.

Przeczytaj

O autorze

Zbigniew Herbert (1924-1998) – polski poeta i eseista. Urodził się w wielokulturowym Lwowie, należał do rodziny inteligenckiej. Po zajęciu miasta przez Niemców w 1941 roku kontynuował edukację na [tajnych kompletach](#). Odebrał bardzo wszechstronne wykształcenie – studiował ekonomię, filozofię oraz prawo. Filozofii nie ukończył, jednak podczas studiów poznał Henryka Elzenberga – swego intelektualnego mentora. W 1951 osiadł w Warszawie.

W przeciwieństwie do wielu innych polskich pisarzy okresu socrealizmu Herbert nigdy nie tworzył utworów w obowiązującym nurcie. Przed 1956 rokiem i tzw. odwilżą funkcjonował na marginesie życia literackiego. Utrzymywał się jedynie z pracy dorywczej (m.in. sporządzał [kwerendy biblioteczne](#), publikował recenzje). Dopiero książkowy debiut przyniósł mu rozgłos i poprawę warunków bytowych.

Jego pierwszy tomik poetycki *Struna światła* ukazał się w 1956 roku. Herbert należał do Pokolenia '56, zwanego również [pokoleniem „Współczesności”](#) (od nazwy czasopisma, z którym było związane).

Zbigniew Herbert odbył wiele podróży, które w istotny sposób wpłynęły na jego pisarstwo. W czasach PRL stosunkowo niewiele osób miało okazję zobaczyć, jak wygląda życie na Zachodzie. Herbertowi zaś udało się odwiedzić Francję, Anglię, Szkocję, Austrię, Włochy, Niemcy, Grecję, a nawet Stany Zjednoczone, gdzie w Los Angeles był tzw. *visiting professor*.

W okresie działania Solidarności wspierał opozycjonistów. Jego twórczość stała się symbolem bezkompromisowego oporu wobec władzy. Zmarł w 1998 roku w Warszawie.

Zbigniew Herbert (1924-1998) – polski poeta, eseista, dramatopisarz, autor słuchowisk

Źródło: Autorem grafiki jest Zbigniew Kresowaty, dostępny w internecie: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Bajki Zbigniewa Herberta

Zbigniew Herbert stworzył dwa tomy małych poetyckich próz zatytułowane *Król Mrówek*. Zostały one wydane dopiero po śmierci autora. Bajki zachowały się jako rękopisy w zbiorach jednego z najlepszych przyjaciół poety – Tadeusza Chrzanowskiego. Jesienią 1953 roku Herbert przepisał je w szesnastokartkowym zeszycie w linie, opatrzył zaprojektowaną przez siebie okładką i poświęcił Chrzanowskiemu w dniu jego imienin, czyli 28 października. Mimo że bajki znajdowały się na marginesie twórczości Herberta, jednak są ważnym świadectwem jego wczesnego pisarstwa. Jak pisze Ryszard Krynicki:

((Ryszard Krynicki

Od wydawcy

książeczka ofiarowana Chrzanowskiemu jest ważnym dokumentem kształtowania się poetyki i niezwykle bogatej osobowości i wyobraźni młodego Herberta. Znalazły się w niej dwadzieścia dwa wczesne utwory z gatunku, który odkrył dla siebie w 1952 roku, i który najpierw nazywał bajkami, żeby w końcu [...] powrócić do skromnej, rzeczowej nazwy: proza poetycka

Źródło: Ryszard Krynicki, *Od wydawcy*, [w:] Zbigniew Herbert, *Bajki*, oprac. R. Krynicki, Kraków 2009, s. 78.

Zeszyt przesłany Chrzanowskiemu został podpisany pseudonimem Herberta – Patryk.

W bajkach często pojawiają się zwierzęta. Również Herbert czyni je bohaterami swoich utworów

Źródło: Gustave Doré, ilustracja do *Bajki podług La Fontaine'a*, Ks. 7–8, nakładem i drukiem Jana Noskowskiego, Warszawa 1876, domena publiczna.

Bajki znajdujące się w zeszycie są świadectwem Herbertowskiej gry z różnymi konwencjami literackimi. Jedną z nich jest konwencja **baśni** czy opowiadki dla dzieci obecna np. w utworze *Krasnoludki*. W prozie poetyckiej autora *Róży* łączy się estetyka **groteski** i dziecięcego postrzegania świata. Dziecięcy język współistnieje w niej z okrucieństwem, pojawiają się postaci fantastyczne i charakterystyczne, groteskowe poczucie humoru. Innym przykładem jest konwencja klasycznej **bajki**. Dla przykładu można wymienić *Wilk i owieczkę*. Grę z konwencją widać także na poziomie języka. Herbert łączy ze sobą style. Pojawia się zatem język dziecięcy i język elementarza, i bajki narracyjnej.

Prozy poetyckie Herberta są zbiorem **heterogenicznym**, bogatym w odniesienia. Ich cechą wspólną jest obecność uważnego narratora-observatora, który dokładnie analizuje rzeczywistość, by następnie przedstawić ją z ogromną dbałością o szczegóły. Widać w tych utworach wszystkie cechy poetyckiej twórczości Herberta.

W bajce Herberta *Wilk i owieczka* poeta prowadzi grę z konwencją klasycznej bajki

Źródło: Gustave Doré, ilustracja do *Bajki podług La Fontaine'a*, Ks. 7-8, nakładem i drukiem Jana Noskowskiego, Warszawa 1876, domena publiczna.

((Andrzej Lam

Dialogowość poezji Herberta

Bogactwo układu odniesień wypowiedzi dialogowej niech poświadczy bajka *Wilk i owieczka*. Wilk przekonuje tu owieczkę, że musi ją zjeść, ponieważ taka rola została mu wyznaczona przez konwencję bajki Ezopowej. Owieczka odpowiada, że akurat ona do tej konwencji nie pasuje, nie spełnia bowiem odpowiednich warunków, znajduje się w zagrodzie, a nie w lesie, i jest sierotą, bo to jej mamę zjadł wilk. Wilk

nie daje się przekonać – gdyby nie zjadł owieczki, nie byłby wilkiem z bajki, a o motywy i morał niech się już zatroszczą przyszli autorzy czytanek, którzy takie wydarzenie opowiedzą. Oświadcza jednak, że głupio czuje się w skórze złego wilka i najchętniej oglądałby z owieczką zachód słońca. Wilk występuje tu w roli podwójnej: wilka z bajki i wilka narzucającego sobie sposób postępowania wilka z bajki. W tej pierwszej roli po prostu dopada owieczkę i zjada ją, jest wcieloną drapieżnością. W drugiej roli tłumaczy się ponadto ze swojego postępku, a jego wypowiedź [...] objawia też dialog toczony z samym sobą („głupio być złym wilkiem”) i zarazem odwołuje się do przyszłych autorów [...]. Morał dopisuje narrator w końcowych zdaniach, ale jest to morał polemiczny [...]. Wilk sądził, że musi zjeść owieczkę, aby ocalić morał (jest tu subtelna gra między tworzeniem sobie alibi a poświęceniem, stąd **ironia** narratora), tymczasem z przypowieści wysnuty zostaje antymorał, czyli nauka, aby nie dążyć do morału za wszelką cenę. Ponad głowami dzieci, do których formalnie skierowana jest wypowiedź końcowa, narrator nawiązuje polemikę z postawą wilka – moralisty fałszywego, a więc z tą jego rolą, która nie miała podlegać ocenie przyszłego bajkopisarza. Narrator wypadł z oczekiwanej roli, aby uświadomić, że właśnie wilk, który pragnął dobrze swoją rolę odegrać, w rzeczywistości jej się sprzeniewierzył. Dialog powstaje zarówno wewnątrz przedstawionej sytuacji, między wilkiem a owieczką, jak i między trzema piętrami bajki: bajki Ezopowej, bajki tworzonej przez wilka odgrywającego rolę wilka z bajki i opowiedzianej przez narratora bajki o wilku odgrywającym rolę wilka.

Źródło: Andrzej Lam, *Dialogowość poezji Herberta*, [w:] *Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja*, 1976, s. 92–94.

Konwencja literacka

Konwencja literacka to utrwalone w świadomości twórców i czytelników zasady określające charakter i funkcje dzieła literackiego oraz jego składników. Dzięki konwencji czytelnicy przyzwyczajają się do cech charakterystycznych literatury danego okresu literackiego, ułatwia to lekturę i zrozumienie utworu. Jedne epoki (renesans, oświecenie) w sposób rygorystyczny wymagały przestrzegania konwencji, inne ceniły oryginalność (Młoda

Polska).

Konwencja obejmuje zasady formowania utworów w obrębie rodzajów literackich i gatunków. Konwencjonalizacji poddaje się każdy element utworu literackiego: świat przedstawiony, kompozycję tekstu, język czy styl; niestety, często ogranicza to pisarza, narzucając mu pewne reguły. Na przykład konwencja realistyczna nakazuje wierne odwzorowanie miejsc, wyglądu wnętrza, jak również charakteru postaci. Wydarzenia winny być chronologiczne uporządkowane, a wszechwiedzący narrator starannie ukryty za światem przedstawionym.

W utworach opartych na konwencji baśniowej przeplatają się elementy realistyczne i fantastyczne, świat przedstawiony nasycony jest elementami cudowności i tajemniczości. Ważną cechą tego świata jest **antropomorfizacja** przyrody i stała obecność motywów wędrownych (toposów), np. czarodziejskiego przedmiotu, uwięzionej piękności, smoka, wędrowni bohaterów.

W utworach opartych na konwencji groteskowej występuje celowe zniekształcenie rzeczywistości, ośmieszanie konwencji literackich i obowiązujących zasad. Miesza się tu komizm z tragizmem. Można zaobserwować szczególne upodobanie do deformacji, parodii, wyolbrzymienia oraz karykatury. Często pojawia się odrzucenie logiki prezentacji zdarzeń. Utwory te charakteryzuje niejednolitość stylowa, mieszanie języka literackiego z potocznym (nawet wulgarnym).

Słownik

antropomorfizacja

(gr. *anthropos* – człowiek, *morphe* – kształt) – rodzaj przenośni przypisującej przedmiotom, zwierzętom, roślinom, zjawiskom lub pojęciom cechy ludzkie

bajka

krótki utwór wierszowany o charakterze moralizatorskim, w którym spostrzeżenie natury etycznej ilustrowane jest alegorycznym przykładem; często zakończony morałem. Bohaterami bajek bywają zwierzęta lub osoby o skonwencjonalizowanych cechach. W bajkach powtarzają się motywy przechodnie, postaci i wątki, elementy fantastyczne i nawiązania do folkloru

baśń

krótki utwór epicki o dominujących elementach fantastyki, tj. cudowne istoty i zdarzenia; w baśniach zaciera się granica między światem realnym a nadprzyrodzonym, ich adresatami są głównie dzieci, m.in. dlatego, że kompozycja baśni opiera się na walce dobra ze złem, w której dobro zazwyczaj zwycięża

groteska

(fr. *grotesque* – dziwaczny, dziwaczność) – określenie szczególnego rodzaju komizmu, którego właściwością jest odrzucenie przyjętych zasad prawdopodobieństwa, prowadzące do powstania zdeformowanego, obrazu rzeczywistości; charakterystyczne dla groteski jest współwystępowanie elementów tragizmu i komizmu, czy kontrastu, które służą celom satyrycznym lub parodystycznym; utwór literacki o elementach komicznie przejawionych, nieprawdopodobnych, karykaturalnych

ironia

(gr. *eirōneía*) – drwina, złośliwość lub szyderstwo ukryte w wypowiedzi pozornie aprobującej, nadanie wypowiedzi odwrotnego sensu w stosunku do tego, co wynika ze znaczenia użytych słów, na przykład w celu ośmieszenia poglądów czy cech rozmówcy lub pokazania dystansu wobec osób czy zjawisk; wypowiedź zawierająca ironię najczęściej jest krytyką lub naganą, która przyjmuje formę pozornej pochwały; ironia jest narzędziem literackim, w którym wybrane słowa są celowo używane do wskazania znaczenia innego niż dosłowne, można wyróżnić ironię słowną i sytuacyjną

metatekst

(gr. *meta* – ponad, poza + *tekstum* – tkanina, związek wyrazów) – tekst traktujący o innym tekście; tekst naśladujący inny tekst lub będący wynikiem jego przekształcenia

pokolenie „Współczesności”

poeci związani z czasopismem „Współczesność” debiutujący w roku 1956

Schemat

Polecenie 1

Zapoznaj się ze schematem interaktywnym. Na podstawie podanych utworów wyjaśnij, na czym polega humor i groteska w bajkach Zbigniewa Herberta.

Polecenie 2

Po przeczytaniu fragmentów bajek napisz, na czym polega gra z konwencją w dwóch dowolnych utworach Zbigniewa Herberta.

Sprawdź się

Teksty źródłowe do ćwiczeń

Ignacy Krasicki, *Jagnię i wilcy*

((Ignacy Krasicki

Jagnię i wilcy

Zawždy znajdzie przyczynę, kto zdobyczy pragnie.

Dwóch wilków jedno w lesie nadybali jagnię;

Już go mieli rozerwać; rzekł: „Jakim prawem?”

„Smacznyś, słaby i w lesie!” – Zjedli niezabawem.

Źródło: Ignacy Krasicki, *Jagnię i wilcy*, [w:] *Bajki*, oprac. Z. Goliński, Kraków 1975.

Zbigniew Herbert, *Wilk i owieczka*

Zbigniew Herbert, *Wiatr i róża*

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wypisz po trzy cechy jagnięcia i wilków z utworu Ignacego Krasickiego oraz po trzy cechy owieczki i wilka z utworu Zbigniewa Herberta.

I. Krasicki, *Jagnię i wilcy*

Z. Herbert, *Wilk i owieczka*

Ćwiczenie 2

Spośród poniższych zdań wybierz tylko prawdziwe, dotyczące tekstów *Wilk i owieczka* oraz *Wiatr i róża*.

- ☐ Utwory Herberta to baśnie.
- ☐ W bajce *Wilk i owieczka* Herbert reinterpretuje charakterystyczne dla bajek typy bohaterów alegorycznych.
- ☐ Formą podawczą obu bajek Herberta jest monolog.
- ☐ W obu przypadkach Herbert nawiązuje do konkretnych oświeceniowych tekstów.
- ☐ *Wilk i owieczka* oraz *Wiatr i róża* są klasycznymi bajkami.
- ☐ W obu utworach morał jest wyrażony wprost.
- ☐ Bajka *Wilk i owieczka* jest grą z konwencją literacką.

Ćwiczenie 3

A. Napisz, jaki morał wyływa z utworu *Jagnię i wilcy* Ignacego Krasickiego, a jaki z bajki Zbigniewa Herberta *Wilk i owieczka*. Sparafrazuj oba morały i odnieś je do hipotetycznej życiowej sytuacji.

B. Wypisz z tekstu bajki *Wiatr i róża* morał, a następnie sparafrazuj go i odnieś do hipotetycznej życiowej sytuacji.

W tekście *Wilk i owieczka* zaznacz na niebiesko fragmenty dotyczące cech gatunkowych bajki i procesu jej tworzenia, na czerwono fragmenty niezgodne z wzorcem gatunkowym, na zielono komentarze odautorskie.

 czerwony

 niebieski

 zielony

Zbigniew Herbert

Wilk i owieczka

Mam cię – powiedział wilk i ziewnął. Owieczka obróciła ku niemu załzawione oczy. – Czy musisz mnie zjeść?

Czy to naprawdę jest konieczne?

– Niestety muszę. Tak jest we wszystkich bajkach: Pewnego razu nieposłuszna owieczka opuściła mamę. W lesie spotkała złego wilka, który...

– Przepraszam, nie jest tu las, tylko zagroda mego gospodarza.

Nie opuściłam mamy. Jestem sierotą. Moją mamę zjadł także wilk.

– Nic nie szkodzi. Po śmierci zaopiekują się tobą autorzy pouczających czytanek. Dorobią tło, motyw i morał. Nie miej do mnie żalu. Pojęcia nie masz, jak to głupio być złym wilkiem. Gdyby nie Ezop, usiedlibyśmy na tylnych łapach i oglądalibyśmy zachód słońca. Bardzo to lubię.

Tak, tak, kochane dzieci. Zjadł wilk owieczkę, a potem oblizał się.

Nie naśladujcie wilka, kochane dzieci. Nie poświęcajcie się dla morału.

Źródło wiersza: Zbigniew Herbert, [w:] tegoż, *Wiersze zebrane*, oprac. R. Krynicki, Kraków 2011, s. 192.

Ćwiczenie 5

Jaka jest symbolika róży i wiatru w utworach literackich i sztuce? Dopasuj odpowiednie znaczenia. Skorzystaj ze słownika symboli i dopisz jeszcze inne znaczenia.

WIATR

wolność

odnowienie

piękno

męczeństwo Chrystusa

RÓŻA

miłość

porywczość

erotyzm

zmienność

nietrwałość

czystość

przemijanie rzeczy doczesnych

twórcze natchnienie

niepokój

czas

Ćwiczenie 6

Napisz, co symbolizują róża i wiatr w utworze Zbigniewa Herberta *Wiatr i róża*.

Ćwiczenie 7

Która z bajek Zbigniewa Herberta jest bardziej zbliżona do utworów Ignacego Krasickiego? Uzasadnij swoją odpowiedź w trzech zdaniach rozwiniętych.

Porównaj bajki: *Jagnię i wilcy* Ignacego Krasickiego oraz *Wilk i owieczka* Zbigniewa Herberta. Jaką funkcję pełni ironia w tych utworach?

Praca domowa

Przygotuj notatkę, która mogłaby stać się punktem wyjścia do napisania wypracowania – analizy i interpretacji porównawczej *Wilka i owieczki* Zbigniewa Herberta oraz *Wilka i baranka* Stanisława Trembeckiego. W notatce odnieś się pokrótce do następujących zagadnień:

1. Gatunek literacki.
2. Podmiot liryczny.
3. Sytuacja liryczna.
4. Realizacja/przełamanie konwencji literackiej.
5. Rola ironii.
6. Morał.

Stanisław Trembecki, *Wilk i baranek*

Stanisław Trembecki ***Wilk I baranek***

Racja mocniejszego zawsze lepsza bywa,
zaraz wam tego dowiodę.
Gdzie bieży krynica żywa,
poszło jagniątko chlipać sobie wodę.
Wilk tam naczczu nadszedłszy, szukając napaści,
rzekł do baraniego syna:
– A któż to ośmielił waści,

że się tak ważysz mącić mój napitek?
Nie ujdzie ci bezkarnie tak bezecna wina.
Baranek odpowiada, drżąc z bojaźni wszytek:
– Ach, Panie dobrodzieju! racz sądzić w tej sprawie łaskawie.
Obacz, że niżej ciebie, niżej stojąc zdroju,
nie mogę mącić Pańskiego napoju.
– Co? jeszcze mi zadajesz kłamstwo w żywe oczy?
Poczkaj-no języku smoczy.
Przed rokiem zelżyłeś mnie paskudnemi słowy.
– Ja zaś? jeszcze i na to poprzysiąc gotowy,
że mnie zeszłego roku nie było na świecie.
– Czy ty, czy twój brat, czy który twój krewny,
dość, że tego jestem pewny,
że wy mi sławę szarpiecie.
Wy, pasterze i z waszą archandryją całą,
szczekacie na mnie, gdzie tylko możecie,
muszę tedy wziąć zemstę okazałą.
Po tej skończonej perorze
capes jak swego i zębami porze.

Źródło: Stanisław Trembecki, *Wilk i baranek*, [w:] Z. Libera, *Poezja polska XVIII wieku*, Warszawa 1979.

Praca domowa 2

Praca domowa

W bajce *Niedźwiedzie* Zbigniew Herbert żartobliwie naśladuje sposób pisania charakterystyczny dla pewnej grupy autorów. Jak myślisz, kogo imituje autor? Z czego wynika żartobliwy charakter tej bajki? Zapisz odpowiedź w kilku zdaniach.

“(Niedźwiedzie dzielą się na brunatne i białe oraz łapy, głowę i tułów. [...] One bardzo lubią łakomstwo. Do szkoły nie chcą chodzić, ale spać w lesie to proszę.

Dla nauczyciela

Autor: Małgorzata Kosińska-Pułka

Przedmiot: język polski

Temat: Gra z konwencją literacką – współczesne bajki Zbigniewa Herberta.

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przeczucie; określa ich funkcje;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

7) rozumie pojęcie groteski, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej artystyczny i wartościujący charakter;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

12) w interpretacji utworów literackich odwołuje się do tekstów poznanych w szkole podstawowej, w tym: trenów i pieśni Jana Kochanowskiego, bajek Ignacego Krasickiego, Dziadów cz. II oraz Pana Tadeusza Adama Mickiewicza, Zemsty Aleksandra Fredry, Balladyny Juliusza Słowackiego;

13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

II. Kształcenie językowe.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych;

7) określa przemiany konwencji i ich przenikanie się w utworach literackich; rozpoznaje odmiany synkretyzmu (rodzajowego, gatunkowego) oraz interpretuje jego znaczenie;

10) rozumie pojęcie parafrazy, parodii i trawestacji, wskazuje ich wzorce tekstowe; wykorzystuje te pojęcia w interpretacji utworu literackiego;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- analizuje wybrane bajki Ignacego Krasickiego i Zbigniewa Herberta, utrwalając wiadomości o wyznacznikach gatunkowych bajki,
- porównuje bajkę Zbigniewa Herberta z bajkami Ignacego Krasickiego (w tym role bohaterów),
- interpretuje symbolikę róży i wiatru w bajce Herberta,
- wyjaśnia, na czym polega gra z konwencją literacką w bajkach Herberta,
- rozpoznaje ironię w wypowiedzi literackiej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm,
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa kierowana,
- metoda ćwiczeń przedmiotowych,
- praca z tekstem literackim,
- praca z e-materiałem,
- analiza i analiza porównawcza.

Formy zajęć:

- praca indywidualna,
- praca w grupach,
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;

- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica/ kartka papieru, pisak/kreda;

Przebieg zajęć

Przed lekcją:

Nauczyciel prosi uczniów, by zapoznali się z blokiem tekstowym oraz schematem interaktywnym zamieszczonymi w e-materiale *Gra z konwencją literacką – współczesne bajki Zbigniewa Herberta*. Poleca także, by przypomnieli sobie cechy gatunkowe bajek na podstawie *Bajek* Ignacego Krasickiego.

Faza wprowadzająca:

1. Lekcja rozpoczyna się od szybkiej powtórki: nauczyciel prosi jedną osobę, by notowała na tablicy, w formie mapy myśli, cechy gatunkowe bajki. Wszyscy uczniowie podają swoje propozycje, później notują mapę myśli w zeszytach.
2. Nauczyciel zapisuje na tablicy rzeczowniki: mała, lis, kruk, lew, pszczoły, wilk, jagnię, owca. Pyta, dlaczego właśnie te zwierzęta zostały przywołane w lekcji dotyczącej bajek. Oczywiście odpowiedź brzmi: ponieważ są bohaterami oświeceniowych bajek, a każda ze zwierzęcych postaci ma znaczenie alegoryczne. To element przyjętej konwencji literackiej (nauczyciel powinien się upewnić, że uczniowie rozumieją znaczenie terminu „konwencja literacka”; jeśli nie, ustalają to znaczenie w dyskusji, posiłkując się ewentualnie *Słownikiem terminów literackich*).
4. Przedstawienie celu zajęć i podanie tematu.

Faza realizacyjna

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy schemat interaktywny dotyczący *Bajek* Zbigniewa Herberta. Odślawia kolejne utwory i prosi wybrane osoby o ich odczytanie. Następnie uczniowie wspólnie ustalają odpowiedź do polecenia 2 towarzyszącego schematowi, redagują ją w poprawnej formie pisemnej.
2. Podsumowaniem tej części lekcji jest wykonanie przez uczniów (w parach) polecenia 1 z multimedium.
3. Nauczyciel prosi, by uczniowie podzielili się na 4-osobowe grupy. Ich zadaniem będzie napisanie zarysu fabularnego krótkiej bajki, która, podobnie jak bajki Herberta, będzie łamać literacką konwencję gatunku. Prowadzący wskazuje, że uczniowie powinni pamiętać o następujących elementach redagowanego scenariusza:
  - bohaterowie zwierzęcy o alegorycznym znaczeniu,
  - groteska, ironia, humor,

- tematyka ogólnoludzka, z odniesieniem do współczesności,
- narrator-obszawator, możliwy także komentarz odautorski,
- dowolna forma: bajka wierszowana, proza poetycka, proza.

Po upływie wyznaczonego czasu nauczyciel prosi o prezentację efektów pracy grup. Wszyscy słuchacze oceniają, czy bajka napisana na podstawie przedstawionych wstępnych zarysów łamałaby konwencję gatunkową.

4. W ostatniej części tej fazy lekcji uczniowie wykonują indywidualnie wskazane przez nauczyciela ćwiczenia z sekcji „Sprawdź się”. Warto zwrócić uwagę na ciekawe ćwiczenia 3 i 4.

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel prosi, by uczniowie zastanowili się nad odpowiedzią na pytanie: w jakim celu Zbigniew Herbert prowadzi grę z konwencją literacką?
2. Nauczyciel podsumowuje zajęcia, a uczniowie wypowiadają się na ich temat, dopisując na tablicy interaktywnej dalszy ciąg rozpoczętych zdań: *Rozumiem...*, *Zabieram ze sobą...*, *Zostawiam...*

Zadanie domowe

Polecenie z e-materiału.

2. Wybierz dowolną bajkę Ignacego Krasickiego i ułóż w nawiązaniu do niej swoją, w której twórczo przekształcisz pierwowzór.
3. Opracuj inscenizację bajki Zbigniewa Herberta *Wilk i owieczka*, skupiając się na dialogach w tekście.

Materiały pomocnicze:

Andrzej Lam, *Dialogowość poezji Herberta*, „Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja”, nr 1 (25).

Violetta Wróblewska, *Bajka zwierzęca w tradycji ludowej i literackiej*, Toruń 2011.

Zbigniew Herbert, *Bajki*, oprac. R. Krynicki, Kraków 2009.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Uczniowie mogą wykorzystać schemat interaktywny do przygotowania się do lekcji powtórkowej lub do egzaminu.